

СЕРДОНПОЛИС ПРЕДИ СЕРДИКА

Магдалина Станчева

Тракийското начало на Сердика остава недостатъчно подчертано и в известен смисъл недостатъчно изучено в археологическо отношение. Възможностите не са много големи, тъй като строежите след завладяването на града от римляните са унищожили голяма част от онова, което завоевателите са заварили тук. Наред с това значението, което римската власт отдава на този толкова важен в стратегическо отношение град са наложили неговото възприемане именно като „римски“ град.

Независимо от погрешността на определението „римска Сердика“, което се е наложило практически, много по-съществена грешка е схващането, че Сердика се превръща в град под римска власт. Ще се опитаме да изложим накратко някои съображения за това, че градът на сердите — Сердонполис — е град преди завладяването му от Рим, че той не е бил „селище“, както често неопределено означаваме недостатъчно изяснените населени места и че неговата урбанизация не започва с настаняването на римската власт тук, а напротив, че тогава той е бил вече град с характеристиката на тракийските градове от епохата.¹

Преди всичко трябва да се обърне внимание на факта, че името на града — Сердонполис — произлиза от етнонима *сердои* серди, името на племето, което обитава района. В немалкия списък на градове със съставката полис в тракийските земи това е рядкост, да не кажем изключение. Другата съставка на имената е обикновено или име на божество (Дионисополис), на идея или нейната персонификация (Никополис), а най-често е свързана с владетел или членове на неговата фамилия (Севтополис, Марцианополис).

Този факт може да се коментира, но при неговото обяснение не би било достатъчно да се използват само традиционно допускани в науката съображения и аргументи, а е необходимо да се допълват те с трудно доказуеми засега предположения от етнопсихологически характер — област, все още съвсем неразработена, а особено за стари епохи.

Известно е, че най-ранните следи от тракийско селище в историческия център на София са от бронзовата епоха и че на същото място е засвидетелствувана и ранножелязната епоха, също с керамични находки.² Тези знаци за поселение непосредствено до минералния извор и на възела на важни пътища едва ли скоро ще могат да бъдат допълнени с останки от самото селище. Откривани на дълбочина от 8 до 10 м. под съвременното ниво, те са по всяка вероятност следи от селището, докато самото то е напълно заличено от дълбоко врязаните основи на строежи от по-късно време.³

Едно указание за значението на ранножелязното селище в София е откриването на набързо устроения гроб със златна купа, меден котел тип Урату и глинен съд.⁴ Те са намерени в опитното поле на Института по растениевъдство в кв. „Казичане“. Този гроб не може да се свърже със селище или некропол на самото място. По-вероятно е той да е следа от някакви действия, може би военни, свързани с пътищата към селището в сърцето на днешна София.⁵

Единицистическата епоха в София е засвидетелствувана с много по-малко, но много определено информативни находки. Те са три вида — архитектурни останки, местна и вносна керамика и една монета на тракийския владетел Реметалк (около 16 г. пр. н. е. — 14 г. пр. н. е.). Стените и монетата са открити при строежа на хотел Балкан,⁶ а керамиката — при строежа на сградата на Музея за история на София на ъгъла на бул. „Г. Димитров“ и ул. „Екз. Йосиф“.⁷ Ориентацията на откритите предимски стени е по главните посоки на света.

Дори и разположението на тези находки е вече твърде красноречиво — те попадат в двата края на по-късно укрепената площ, по дългата ѝ ос. Ако се приемат като сигурно указание за обитаваната площ, то тя почти съвпада с укрепената по време на римското владичество. Минералният извор попада вътре в нея, а главният път по оста север-юг изглежда вече оформен.

Колкото и несигурно да е на пръв поглед да се използват няколко керамични фрагмента за заключения, тези находки са многозначителни и могат да конкуррират информативната стойност на цял кош обикновена домашна керамика. Особено важен е фрагментът от гърлото на голям питос с кръгъл щемпел с многолистна розета. Този щемпел е известен от Севтополис и показва културно единство със Севтовата столица.⁸ На второ място по значение е дръжката на амфора с печат. Въпреки че буквите му не са добре разчетени, няма съмнение, че амфората е внесена от Беломорието и по-точно от гръцките острови. И така градът на сърдите е във връзка със Севтополис и търгува с гръцки градове. Ясно е, че това не може да бъде незначително селище.

Монетата, която се датира по-късно от керамиката, показва, че тук животът продължава с икономика, която се нуждае от парични знаци, че тук се извършва търговски обмен.

В светлината на всичко, което е вече направено за изследване на тракийската история⁹ и на културата на траките и с информацията, която находките ни дават, склонни сме да приемем, че с тракийския Сердонполис започва историята на София като градски център. Това предположение се подкрепя логично от много съображения, които тук няма да излагаме, включително и от някои факти след завладяването на Софий-

ското поле — земята на сърдите — от Рим. Не е случайно, че градът запазва това име. Фактът, че го научаваме от писмени извори и от монети от II и III в. не означава, че той не го е носил преди това. Положението на административен център, което получава под римска власт, без съмнение е свързано със значението, което той и при своята независимост вече е имал.

Градът, съществувал на мястото в центъра на София до началото на нашата ера, преди завладяването му от римляните, засега е твърде призрачен като облик. Във всеки случай за него вече разполагаме с архитектурни останки на място и с известни указания за размери. Именно преди завладяването му от римляните е определена неговата ситуация спрямо главните природни дадености (извор в центъра, хълм в източна посока, река — в западна). Приета е ориентацията, която отговаря по-скоро на елинистическата Хиподамова система и се съобразява именно с природните условия (посоки на ветровете, река и пр.). Тази система се запазва в района на термите — място, което без съмнение вече е било устроено.

Името Сердонполис се среща с предимство върху монетите на града от II век и началото на III и постепенно се изравнява с името Сердика.⁹ Самото поставяне на името Сердика е свързано може би повече с думата стратегия — *στρατηγία* *Σερδικῆ* и се пренася върху града, тъй като той е седалище на стратега. В надписа за изграждането на крепостната стена също се употребява името Сердонполис.¹⁰

Изключително важното стратегическо местоположение на града е съсредоточило тук вниманието на римската власт. И въпреки привидно еднаквото положение на стратегиите, тук са положени особени грижи преди всичко за отбраната на града, за осигуряване база на римската административна власт. Това „романизира“ облика на града. Но значението на Сердонполис не е осъзнато след настаняването на римската власт тук. Без съмнение той е бил един от важните тракийски градове и преди това, но е играл по-ограничена роля в по-ограничените териториално тракийски владения.

ОБЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

1. Основно изследване за Сердикъ, което отразява и схващанията за превръщането на селището в град след римското завоевание. — Вж Геро в, Б. Проучвания върху Западнотракийските земи през римско време. Част III. — Год. СУ. Фак. запад. фил. 2, 1967, С., 1969.

2. Балканска, А. Керамика от разкопките в Сердика. — В: Сб. Сердика. Археологически материали и проучвания. Т. 1. С., 1964, с. 135 сл.

3. Следи от стрележи, за които се допуска, че са по-ранни от римската епоха. — Вж Иванов, Т. и С. Бобчев. Разкопки върху площта на хотел Балкан в центъра на София през 1952—1953 г. — В: Сб. Сердика. Археологически материали и проучвания. Т. 1. С., 1964, с. 17.

4. Станчева, М. Une coupe en or de Sofia.—In: *Thracia III, Serdicae* 1974, p. 22. Съображения за характера и мястото на находката са изложени в две други кратки публикации: Станчева, М. Тракийски златен съд от София.— *Музеи и памет. на култ.*, 1973, № 3, 3—5; *Златната купа от София*.— *Векове*, 1975, № 2, 59—63.

5. Вж бел. 3.

6. Станчева, М. Археологически материали за предримска Сердика.— *Изв. на археол. инст.*, XXIX, 1966, 230—235.

7. Sičikova, M. Les timbres sur de Seutopolis.— *Bull. de Corr. Héliénique*, XXXII, 1958, II, p. 473, Fig. 13, pl. XVII, 8.

8. Обобщено вж: *История на България*. Т. I. С., БАН, 1979, дял II; Особено важно за разглежданите въпроси е изследването на Foll, A. *Le développement de la vie urbaine dans les pays entre le Danube et la Mer Egee jusqu'à la conque romaine*.— *Etudes balkaniques*, 2—3, 1966, 309—317.

9. Мушмов, Н. Монетите и монетарниците на Сердика. С. 1926, с. 31, 51 сл., 64 сл.; За името на града вж: Велкова, Ж. Имената на нашата столица през вековете.— *Векове*, 1973, № 2, с. 57 сл.

10. Първата публикация на надписа вж: Mihailov, G. *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*. Vol. IV. Serdica, 1966, N 1902; Станчева, М. Надписът за изграждането на крепостта на гр. Сердика.— *Векове*, 1972, № 1, 51—54; Втори надпис на изграждането на крепостната стена на Сердика.— *Археология*, 1975, № 3, с. 30 сл.